

**Петренко
Анатолій Анатолійович**

аспірант відділу міжнародного
права і порівняльного
правознавства
Інституту держави і права
ім. В. М. Корещького НАН України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm>.
2. The DAC Guidelines Poverty Reduction. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264194779-en.pdf?expires=1635143443&id=id&accname=guest&checksum=DBCCF36F4868A1456BA5608EF2997B22>.
3. Declaration on International Investment and Multinational Enterprises. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0144>.
4. Руководящие принципы предпринимательской деятельности в аспекте прав человека: осуществление рамок Организации Объединенных Наций в отношении «защиты, соблюдения и средств правовой защиты». URL: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_ru.pdf.
5. Купчук М.В. Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств – рекомендації для відповідального ведення бізнесу: площина прав людини. Зміщення засад у сфері бізнесу та прав людини: драйвери для України: збірник науково-практичних матеріалів міжнародного проекту. Наук. ред. В.А. Устименко. К.: НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2019. С. 29-36.

**ПИТАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В НОРМОТВОРЧІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ОЕСР**

Характерною рисою сучасного міжнародного права, яка суттєво відрізняє його від класичного міжнародного права XVIII-XIX ст., чи навіть першої половини XX ст., є поширення його предметної сфери дії на таке чутливе для суверенітету будь-якої держави питання як основоположні права і свободи людини і громадянина. Дійсно, якщо до прийняття Статуту ООН міжнародне право, за деякими поодинокими випадками, як, наприклад, боротьба з рабством та торгівлею, чи захист прав релігійних або національних меншин, частково захист прав іноземних підданих, майже не втручалось у правове регулювання відносин між державою та людиною, то у другій половині XX ст. відбувається становлення принципово нової галузі міжнародного права – міжнародного права прав людини. Навряд чи потребує якогось особливого доведення той факт, що кодифікація та прогресивний розвиток цієї галузі міжнародного права значною мірою відбувається під впливом діяльності міжнародних організацій, як універсального характеру, в першу чергу ООН з її розгалуженою інституційною системою захисту прав людини, так і регіонального характеру, зокрема Ради Європи, Організації Американських держав, Африканського Союзу тощо. Нормотворча діяльність цих організацій у сфері захисту основоположних прав людини, а також розгалужені інституційні механізми захисту прав людини, які функціонують під їх егідою, стали предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців з міжнародного права. Водночас діяльність у сфері прав людини Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка, зрозуміло, є в першу чергу організацією економічного характеру, але тим не менш робить певний внесок в розвиток міжнародних стандартів в сфері прав людини, навряд чи належить до топових тем, що привертають увагу юристів-міжнародників з різних країн.

Вже ознайомлення з установчим актом, який є юридичною основою функціонування ОЕСР – Конвенцією про заснування ОЕСР від 14 грудня 1960 року, дає підстави стверджувати, що проблематика прав людини є зовсім нечужою для цієї міжнародної міжурядової організації, оскільки відповідно до статті 1 цієї Конвенції, серед цілей Організації називається «проведення політики спрямованої на досягнення найвищого сталого економічного зростання та зайнятості та підвищення рівня життя в країнах-членах, при збереженні при цьому фінансової стабільності, і таким чином сприяння розвитку світової економіки» [1].

Характерною особливістю нормотворчої діяльності ОЕСР, яка здійснюється у найрізноманітніших сферах, таких, зокрема, як боротьба з корупцією, захист інвестицій, міжнародне співробітництво з питань оподаткування, ядерна енергетика, охорона навколишнього природного середовища, торгівля та промисловість, регіональний розвиток, соціальна політика та зайнятість тощо, є те, що вона здійснюється значною мірою за допомогою засобів м'якого права, а кількість укладених під егідою цієї організації конвенцій та прийнятих відповідно до пункту а статті 5 Конвенції про заснування ОЕСР юридично зобов'язуючих рішень є порівняно невеликою. Не є виключенням і питання прав людини, які тривалий час не входили до предметного переліку сфер міжнародного співробітництва, щодо яких приймалися відповідні документи в рамках ОЕСР у перші десятиріччя існування цієї організації. Проте вже починаючи з 90-х років минулого століття питання прав людини починають знаходити відображення у документах, що приймаються під егідою ОЕСР та її комітетів.

Наприклад, у квітні 2001 року на зустрічі держав-членів Комітету сприяння розвитку ОЕСР були схвалені «Керівні принципи щодо зниження бідності» [2]. Згідно з цими керівними принципами бідність розглядається як явище, що включає до себе різні позбавлення, пов'язані з людськими можливостями, включаючи споживання, продовольчу безпеку, здоров'я, освіту, права, безпеку, гідність та гідну працю. Наголошується на тісному зв'язку між зниженням рівня бідності з досягненням екологічної стабільності та підкреслюється, що досягнення гендерної рівності є ключовим у забезпеченні зменшення рівня бідності.

Проте найбільш суттєвий внесок ОЕСР в розвиток міжнародних стандартів в сфері прав людини ОЕСР здійснює шляхом нормативної регламентації, знову ж таки шляхом прийняття формально юридично незобов'язуючих, але водночас розрахованих на застосування відповідними суб'єктами, правил, спрямованих на забезпечення дотримання прав людини багатонаціональними підприємствами. Так, у Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств, які були прийняті державами-членами ОЕСР відповідно до Декларації про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від 21 червня 1976 року [3] і є, на наш погляд, одним з найбільш вдалих прикладів нормотворчості в рамках цієї організації за допомогою soft law засобів, були у 2011 році внесені доповнення, що стосуються, зокрема і підсилення ролі підприємств незалежно від їхнього розміру, виду діяльності та форми власності у забезпеченні захисту прав людини. Керівні принципи були доповнені новою главою, що має назву «Права людини» і слід зазначити, що загалом зобов'язання, які покладаються на багатонаціональні підприємства в сфері прав людини кореспондують з відповідними зобов'язаннями згідно з «Керівними принципами підприємницької діяльності в аспекті прав людини: здійснення рамок ООН щодо «захисту, дотримання і засобів правового захисту», схвалених Радою з прав людини ООН резолюцією 17/4 від 16 червня 2011 року [4]. Керівні принципи ОЕСР передбачають, що підприємства повинні поважати права людини, тобто не допускати порушень прав людини та усувати негативні наслідки таких порушень, в яких вони брали участь. Більше того, принципи покладають на багатонаціональні підприємства зобов'язання не тільки не допускати спричинення та не сприяти настанню негативних наслідків щодо дотримання прав людини в контексті власної діяльності, але й відшукувати шляхи для запобігання або пом'якшення негативних наслідків для прав людини, які напряду пов'язані з їхньою господарською діяльністю, товарами або послугами внаслідок ділових взаємовідносин, навіть якщо вони не сприяли настанню таких наслідків. Передбачено, що підприємства повинні мати політичні зобов'язання поважати права людини, проводити комплексну експертизу прав людини, а також забезпечувати та співпрацювати в рамках законних процедур щодо усунення несприятливих впливів на права людини. За справедливим зауваженням М.В. Купчук, «Керівні принципи ОЕСР разом із Керівними принципами ООН з питань бізнесу і прав людини і основними конвенціями МОП є серед основних міжнародно-правових джерел, що регулюють питання відповідального ведення бізнесу» [5, С. 30].

З точки зору розвитку механізмів захисту прав людини, великий інтерес викликає не маючий аналогів позасудовий механізм розгляду скарг, який утворюється кожною державою, що приєдналася до Декларації про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства, і відповідно до Керівних принципів ОЕСР для багатонаціональних підприємств, які є невід'ємною частиною цієї декларації. В якості такого механізму виступають Національні контактні пункти, які створюються кожною державою, яка приєдналася до Декларації. Зауважимо тут, що процедура приєднання до Декларації держав, які не є членами ОЕСР, як, наприклад, Україна (учасниця Декларації з 2017 року), передбачає укладення міжнародної угоди у формі обміну нотами, є одним з аргументів, які висувуються тими юристами-міжнародниками, які наголошують на юридичній обов'язковості її положень. Національні контактні пункти є урядовими позасудовими органами, до яких може звернутися окрема особа, організація чи група осіб зі скаргою на те, що певна корпорація порушує положення Керівних принципів ОЕСР. Можливість подачі скарги саме проти корпорації, а не проти держави, безперечно є перевагою цього механізму захисту прав людини, яка суттєво відрізняє його від механізму, передбаченого скажімо Європейською конвенцією про захист прав людини 1950 року чи Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року. Так, Національні контактні пункти не є судовими органами, а є скоріше свого роду дискусійними майданчиками, за допомогою яких сторони можуть шляхом примирення та посередництва вирішувати спірні ситуації між корпораціями та особами, але практика свідчить, що такі механізми в деяких випадках можуть мати більшу ефективність ніж розгляд справи у національному чи міжнародному судовому органі.